

* * *Materiali per la storia urbana di Tridentum. II. Ritrovamenti monetali, Archeologia delle Alpi*, ed. E. Cavada și G. Gorini, Trento, 1998, 380 p.

În cadrul săpăturilor arheologice efectuate între anii 1990 și 1992 la Trento, în aria de la Teatro Sociale, au fost descoperite 1540 de monede. Dintre acestea, 1522 sunt exemplare izolate (două „pesi monetali”, o monedă romană republicană, 1509 monede romane imperiale, 8 monede medievale), iar 18 monede celtice formează un mic depozit.

Volumul de față conține trei studii care analizează aceste descoperiri monetare. Primul îi aparține d-lui Bruno Callegher: *Trento – Teatro Sociale: scavi 1990–1992. Le monete repubblicane, imperiali e medievali: analisi critica e catalogo del complesso numismatico* (p. 7–341).

Autorul analizează inițial complexul monetar, urmărind pătrunderea monedei în zonă (secolele I a.C. – II p.C.), precum și răspândirea ei până în epoca medievală. Singurele probleme de interpretare au fost ridicate de prezența unei mari cantități de monede de bronz datând din a doua jumătate a secolului IV p.C., de tipul *Victoria Augg. 2*, bătute la Roma și *Salus Reipublicae 2*, bătute la Aquileia. Deoarece materialul numismatic provine din săpături izolate și nu dintr-un depozit, a fost formulată o ipoteză prudentă, pe baza analizei ponderale a monedelor. Astfel, între 383 și 403 atelierele monetare italice au bătut o mică monedă de bronz (AE₄), cu greutate identică, cuprinsă între 1/280 și 1/320 dintr-o libră. Această emisiune, a cărei valoare nominală era probabil aceeași cu cea a altor ateliere monetare, dar a cărei greutate era mai mică, este posibil să fi circulat ca „bad coinage”. Revinând la ansamblul monetar, autorul oferă două interpretări: din diversitatea monetărilor emitente și a locului de proveniență rezultă faptul că aceste monede reprezintă o mărturie importantă asupra monetarului folosit între secolele I și V p.C.; pe de altă parte, cantitatea constituie un indiciu asupra circulației monedei de bronz și oferă noi date asupra practicii acumulării de mici monede divizionare în scopul efectuării de plăți sau operațiuni reglementate de legislația în vigoare.

În sfârșit, monedele medievale ilustrează procesul care a dus la includerea (în secolele XII–XIII) a teritoriului trentin în sfera mo-

netară venetiană, inițial dominată de emisiunile Veronei și apoi de cele ale Veneției. Această analiză critică a complexului monetar amintit este însoțită de numeroase tabele, statistici și grafice.

Catalogul numismatic ocupă un spațiu important (p. 89–297). Monedele sunt ordonate cronologic și sunt, de asemenea, însoțite de un număr identic cu cel al ilustrației corespunzătoare. Pentru datare s-au folosit RRC – pentru monedele romane republicane și RIC (I–X) pentru cele imperiale (pentru secolul IV și LRBC).

Autorul a optat pentru o datare amplă, neoperându-se nici o simplificare forțată. În cazul exemplarelor dificil sau chiar imposibil de precizat cronologic (datorită gradului ridicat de uzură) datarea este mult mai largă, indicându-se secolul. Atunci când a fost posibil, imitațiile au fost incluse în secțiunea corespunzătoare tipului oficial de referință. Dacă legătura cu prototipul nu a putut fi stabilită, monedele au fost tratate separat. Complexul numismatic analizat a fost organizat după diviziunile cronologice tradiționale, corespunzând reformelor monetare importante sau perioadelor de schimbare a fluxului monetar. Pentru fiecare monedă s-a furnizat cel mai mare număr de date posibile, inclusiv descrierea completă a aversului și a reversului. S-a oferit astfel posibilitatea examinării imediate și complete a exemplarului căutat.

Apendicele (p. 229–325) oferă 4 tabele, care cataloghează monedele în funcție de unitatea stratigrafică de proveniență, monetăria emitentă, autoritatea emitentă, cronologie, tipuri, procentaj și numărul de exemplare descoperit în alte stațiuni din Italia septentrională.

Bibliografia (p. 326–338) permite îmbunătățirea informațiilor în această problemă și este foarte utilă cercetătorilor.

Următoarele două articole au ca obiect micul tezaur de 18 monede celtice descoperit în urma acestor săpături. Primul îl are ca autor pe dl. prof. dr. Giovanni Gorini (*Un ripostiglio di monete celtiche dagli scavi del Teatro Sociale di Trento*, p. 343–360). Cercetătorul padovan arată că tipul acesta de monede nu prezintă corespondențe cu nici un exemplar de aur, argint sau bronz emis în Europa de vreo comunitate celtică. Mai mult, analiza aspecte-

lor tehnice, a compoziției metalice și a săpăturii atestă faptul că ne aflăm în fața unor imitații de proveniență locală și de durată limitată (prima jumătate a secolului I a.C. – ultimul sfert al secolului I p.C.). În afara descrierii acestui depozit, dl. G. Gorini oferă noi date asupra circulației monetare la Trento înainte de cucerirea romană. Depozitul – afirmă el – poate fi inclus în circulația monetară din Italia de Nord, înainte de cucerirea Raetiaei de către romani (15 a.C.). Este vorba de o arie în care moneda este intens folosită, având legături cu marile centre celtice de la Magdalensberg sau Manching. Prezența unei emisiuni monetare, chiar dacă nu oficială, ar putea indica apartenența încă la o fază „celtică” a vieții economice și culturale a orașului Trento, înainte de transformarea sa în municipiu roman.

Al doilea articol îi are ca autori pe Romina Belli, Enrico Cavada, Stefano Girardi, Fabio Marchetti și Victor Micheli (p. 361–376). Sunt prezentate rezultatele obținute în urma analizei chimice și structurale a celor 189 monede celtice. Această analiză era necesară, deoarece nu se cunoștea materialul folosit.

Tehnicile de diagnostic folosite (fluorescența cu raze X și difrac-tometria cu raze X) au arătat că monedele sunt de plumb, chiar dacă aveau forma și greutatea unora de argint. Autorii au emis o serie de ipoteze asupra destinației lor: ar putea fi falsuri antice, realizate în scopuri de fraudă sau monede fiduciare rapid retrase din circulație, încercări de fuziune sau baterie a monedei sau producții manufacturiere imitative chiar cu rol apotropaic.

Dacă mai adăugăm, că primele două studii au rezumate în limbile germană, engleză și franceză, ca și calitatea deosebită a ilustrației, avem imaginea unui volum deosebit de reușit. El face parte dintr-o serie mai largă de publicații, prin care numismatica italiană din ultimii ani a inițiat o vastă întreprindere de prezentare metodică și cu acuratețe a tuturor descoperirile monetare. Deși acest proiect este departe de a fi finalizat, volumele publicate până acum au pus la îndemâna cercetării un însemnat volum de informații inedite, ceea ce ne face să așteptăm cu nerăbdare și alte realizări de acest fel.

OVIDIU OLAR